

Özdemir Bey (1885-1951)

Asıl adı Ali Şefik olan ünlü milis komutanı. Kafkasya'dan Mısır'a göçmüş Çerkez kökenli bir aileye mensuptur. Eğitimini 1885'te doğduğu kent olan Kahire'de tamamladıktan sonra, Birinci Dünya Savaşı patlak verince Osmanlı ordusunda görev almış, Suriye, Filistin ve Irak cephelerinde fiilen savaşmıştır. Savaş bitince Suriye'de kalarak, Arap ulusçularıyla birlikte işgal güçlerine karşı mücadele etmiştir.

1919 yılında Temsil Heyeti kararıyla Suriye'deki Arap ulusçularının örgütlenmesine yardımcı olmakla ve Arap ulusçuları ile Türk ulusal güçleri arasında bağlantı kurmakla görevlendirildi. Bu dönemde 'Özdemir Bey' kod adıyla faaliyet göstermeye başladı. Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle, o sırada Suriye'nin *de facto* lideri olan Faysal ile görüşmek için girişimde bulundu. Ama "İngiltere'nin adamı" olarak bilinen Faysal, İngilizlerin tepkisini çekmemek için Özdemir Bey aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa ile bağlantı kurmaktan kaçındı. Temmuz 1920'de, İngilizlerle anlaşan Fransızların askeri bir operasyonla Suriye'deki *de facto* Arap yönetimine son vermeleri üzerine, Faysal'ın da içlerinde bulunduğu tüm Arap ulusçuları Suriye'yi terk etmek zorunda kaldılar. Özdemir Bey ise, olacakları önceden görerek, daha haziran ayında Suriye'den Antep'e geçmişti.

Özdemir Bey, Antep'te, Fransızlara karşı savaşan bir kuvayı milliye birliğinin komutasını üstlendi. 8 Ağustos 1920 günü ise kent halkının isteğiyle Antep'teki tüm kuvayı milliye güçlerinin komutanlığına getirildi. Antep halkını örgütleyerek, Fransızlara karşı başarılı bir savunma gerçekleştirdi. Altı ay süreyle kuşatma altında kalan ve inatla direnen kent, açlık tehlikesinin başgöstermesi üzerine 21 Şubat 1921 günü teslim olmak zorunda kaldı. Aralarında Özdemir Bey'in de bulunduğu Antep'teki kuvayı milliye önderleri, kent teslim olmadan bir gece önce karanlıktan yararlanarak kaçmayı başardılar.

Fransa ile Ankara İtilafnamesi'nin imzalanması (20 Ekim 1921) güney cephesinin kapatılmasına ve buradan diğer cephelere güç kaydırılmasına olanak sağladı. Bu arada güneydoğudaki *El-Cezire* cephesi komutanlığına da bir miktar takviye güç gönderildi. Ayrıca, Musul vilayet halkını örgütleyerek buradaki İngiliz işgaline karşı bir ayaklanma başlatmak için harekete geçildi. Bu amaçla bölgeye gönderilen ikiyüz kişilik küçük bir askeri birlik, Musul vilayetinin kuzeydoğusundaki Revandiz'de konuşlandı. Musul vilayet halkını işgal güçlerine karşı örgütleme işini başarabilecek kişi olarak akla gelen ilk isim Milis Kaymakamı (Yarbayı) Özdemir Bey oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Şubat 1922 tarihli emriyle Özdemir Bey'in *El-Cezire* cephesi komutanlığına bağlı olarak hareket etmek üzere Revandiz'e gönderilmesi kararlaştırıldı. 9 Martta Ankara'dan hareket eden ve 22 Nisan'da Diyarbakır'da *El-Cezire* cephesi komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa ile görüşen Özdemir Bey, ancak 22 Haziran 1922 tarihinde Revandiz'e ulaşabildi. Yanında yüz kişilik küçük bir birlik vardı. Aldığı talimat, Mîsâk-ı Millî sınırları içinde tanımlanan Musul vilayetinin, Irak adıyla kurulan Arap devleti ile bütünleşmesini engellemek, İngilizlerin amacının İslâm birliğini parçalamak olduğunu ve bunun için Faysal'ı bir araç olarak kullandıklarını halka anlatmaktı. Ayrıca, Musul vilayeti halkının taassup derecesinde güçlü dinsel duygulara sahip bulunduğu göz önüne alınarak, ona göre davranılacaktı. Özdemir Bey'in gönderilmesiyle eşzamanlı olarak Remzi Bey'i Revandiz Kaymakamlığına atayan Ankara Hükümeti, böylece Musul vilayetinde yönetsel olarak söz sahibi olduğunu göstermiş oluyordu. Özdemir Bey ve Remzi Bey uyumlu bir işbirliği içinde hareket ederek kendilerine verilen görevi başarıyla yerine getirdiler. Görev çok önemliydi ama başarıya ulaşılması yeterli maddi yardımın yapılmasına ve gereksinim duyulan güç takviyesinin karşılanmasına bağlıydı. Fakat Cevat (Çobanlı) Paşa bu konularda fazla istekli değildi. Bunun üzerine Özdemir Bey, bir süre sonra, ulaşım ve iletişim zorluklarını gerekçe göstererek *El-Cezire* cephesi komutanlığı emrinden alınıp, Doğu cephesi komutanlığı emrine verilmesini istedi. Bu isteği,

Genelkurmay Başkanlığınca uygun görülerek Özdemir Bey komutasındaki Revandiz birliği 6 Ağustos 1922 günü Doğu cephesi komutanlığına bağlandı. Ancak Doğu cephesi komutanı Kâzım Karabekir Paşa da Özdemir Bey'e gereksinim duyduğu yardım ve desteği sağlamadı. Her iki cephe komutanı da ona ne takviye güç, ne cephane, ne de para gönderdiler. Hatta onun bu yöndeki istemlerini içeren raporlarına yanıt bile vermediler. Özdemir Bey, yalnız ve desteksiz bırakılmasına karşın Musul vilayetinde İngilizlerin de hayranlığını uyandıran bir başarı elde etti. Kısa sürede bölgedeki Kürt aşiretlerinin büyük bölümünün desteğini kazandı. Vilayetteki Türkler doğal olarak Özdemir Bey'i destekliyorlardı; fakat onlar çoğunlukla vilayetin güneyindeki yerleşim birimlerinde yaşadıkları için Özdemir Bey ile doğrudan bağlantı içinde değillerdi. Araplar ve Asurîler ise İngilizlerle işbirliği yapıyorlardı.

Özdemir Bey ve bağlı aşiretler, 1922'de 31 Ağustos günü sabaha karşı gerçekleştirdikleri ani bir saldırıyla İngiliz yanlısı güçleri yenilgiye uğratarak vilayetin kuzeydoğusundaki geniş bir alanı denetimleri altına aldılar. Raniye ve Köysancak Özdemir Bey'e bağlı güçlerin eline geçti. Bu beklenmedik ve ağır yenilgi karşısında İngilizler, güvenliklerini tehdit altında gördükleri Süleymaniye'den de çekildiler. Böylece vilayetin doğusu bütünüyle İngilizlerden temizlenmiş oldu. Bu durum, Sürücü, Barzan, Zibar, Haruti, Herki, Hamavand, Pişdar, Cabbari, Avroman, Kuşnao, Zangana, Bayat, Dauda, Şirvan, Muzuri Bala aşiretleri başta olmak üzere hemen tüm aşiretlerin Özdemir Bey'in safına geçmesine yol açtı. Zor durumda kalan İngilizler, büyük çoğunluğu Özdemir Bey'in öncülüğünde birleşen Kürt aşiretlerini bölmek ve böylece Özdemir Bey'in etkinliğini kırmak için iki yönteme başvurdular. Öncelikle, 1919 yılında İngiliz işgal yönetimine karşı ayaklandığı için 10 yıl sürgün cezasına çarptırılan ve cezasını çekmek üzere Hindistan'a gönderilen Berzenci aşireti şefi ve Kadirî tarikatının lideri Şeyh Mahmut'u geri getirerek Süleymaniye valiliğine atadılar. Şeyh Mahmut, Bağdat'ta İngiliz Yüksek Komiseri Percy Cox ile görüştüktan sonra 30 Eylül 1922 tarihinde Süleymaniye'ye gelerek görevine başladı. Daha önce Özdemir Bey'i destekleyen Kürt aşiretlerinin birçoğu Şeyh Mahmut'un safına geçtiler. Böylece İngilizlerin Kürt aşiretlerini bölme planı başarıya ulaşmış oldu. Şeyh Mahmut, bir yandan Özdemir Bey'le iyi geçindiği izlenimini verirken, bir yandan da İngilizlerle ilişkilerini sıcak tutmaya özen gösteriyordu. İngilizlerin, Özdemir Bey'in gücünü kırmak amacıyla uyguladıkları diğer yöntem ise, onunla birlikte hareket eden aşiretlerin yaşadığı yerleşim birimlerini, ekinlerini ve hayvan sürülerini ağır hava bombardımanı ile tahrip etmek, böylece bu aşiretleri Özdemir Bey'den ayrılmağa zorlamaktı. 1922 yılının Eylül, Ekim, Kasım ayları boyunca başta Köysancak, Raniye, Revandiz, Bira Kapra, Kale Diza, Barzan, Rezan, Derbent, Merga olmak üzere çok sayıda kasaba ve köy hava bombardımanları sonucunda yerle bir oldu. Bu yöntem de İngilizler açısından çok başarılı oldu. Kasım ayında, Özdemir Bey'in Derbent Zaferi ile elde ettiği kazanımların büyük bölümü yitirilmiş ve Türk birliğinin denetim alanı yeniden Revandiz ve çevresindeki bölgeyle sınırlandırılmıştı.

Derbent Zaferi'nin ardından Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa, Musul vilayetine yönelik olarak askeri bir operasyon düzenlenmesini öngören kararını 7 Eylül 1922'de *El-Cezire* ve Doğu cephesi komutanlıklarına bildirdi. Her iki cephe komutanı da hazırlıklarının ve donanımlarının yetersizliğini gerekçe göstererek, koşulların bu tür bir askeri operasyon için uygun olmadığı yanıtını verdiler. Genelkurmay Başkanlığı ile ilgili komutanlıklar arasındaki yazışmalar Kasım ayı sonuna dek sürecektir ancak bir sonuç alınamayacaktır. Lozan Konferansı'nın toplanmasıyla birlikte (22 Kasım 1922) diplomatik görüşme süreci başladığından artık silahlı müdahale planının uygulanma şansı kalmamıştı. Bu süreçte Özdemir Bey de Musul vilayetindeki etkinliğini büyük ölçüde yitirmişti. Sürekli olarak yinelediği takviye güç istemi nihayet karşılandı. 11 Kasım 1922'de 10 subay ve 121 erden ibaret olan birlik Revandiz'e geldi. Ancak bu, hem çok geç kalmış, hem de yetersiz bir takviyeydi. Dolayısıyla sonuca hiçbir katkısı olmadı.

Lozan Konferansı başlayınca Musul vilayetinde silahlar sustu. Ancak 1923 yılının Şubat ayında barış görüşmelerinin

kesintiye uğramasıyla birlikte İngilizler yeniden harekete geçtiler. İlk hedefleri Şeyh Mahmut'tu. Özdemir Bey'in arkasında birleşmiş olan Kürt aşiretlerini bölmek ve dağıtmak için getirilen Şeyh Mahmut görevini yapmış, gerçekten de Kürt aşiretlerinin bölünmesine ve bu yolla Özdemir Bey'in etkinliğinin kırılmasına hizmet etmişti. Görevini yapmış, işi bitmişti. Mart ayı başında, Süleymaniye'ye yönelik olarak düzenlenen şiddetli bir hava bombardımanı sonunda Şeyh Mahmut kentten ayrılarak İran sınırına doğru çekilmek zorunda kaldı. Bir daha hiçbir zaman bölgede etkinlik kuramayacaktır. Şeyh Mahmut'u tasfiye ettikten sonra İngilizler, Musul vilayetindeki asıl hedefleri olan Özdemir Bey'in Revandiz'deki karargâhına yöneldiler. Kendilerini destekleyen aşiretlerle birlikte sayıları 10 bin kişiye ulaşan bir güç, hava kuvvetlerinin desteği altında üç koldan Revandiz'e saldırdı. 11 Nisan 1923 gün başlayan İngiliz saldırısı on gün sürdü. 22 Nisanda Revandiz İngilizlerin eline geçti. Son ana dek Özdemir Bey'in yanında yer alan Sürücü, Herki ve Haruti aşiretlerinin son savaşçıları da dağıldıktan sonra birliğiyle birlikte sınırı geçerek İran topraklarına giren Özdemir Bey, 29 Nisanda Uşnu kasabasında İran makamlarına teslim oldu. Birliği silahtan arındırılarak Urumiye'ye gönderildi; oradan da Türkiye'ye iade edildi. Birlik, 10 Mayıs 1923 günü Van'ın Özalp kasabasına ulaştı. Böylece Özdemir Bey'in dokuz ay boyunca ciddi güçlükler altında ve yetersiz olanaklarla sürdürdüğü, büyük bir özveri ve yurtseverlik destanı olan Musul görevi son bulmuş oldu. Lozan Barış Görüşmeleri'nin kesintiye uğramasından yararlanan İngilizler, hem Şeyh Mahmut'u, hem de Özdemir Bey'i tasfiye ederek Musul vilayetinin denetimini mutlak olarak ellerine geçirdiler. Özdemir Bey'in Revandiz'den çıkarılmasının ertesi günü (23 Nisan 1923) Lozan Konferansı'nın ikinci dönem görüşmeleri başlayacak ve silahlar bir kez daha susacaktır.

Türkiye'ye döndükten sonra Gaziantep'e yerleşen Özdemir Bey; çiftçilik, ticaret ve demiryolu müteahhitliği yaptı. 6. dönemde (1939-1943) Siirt ve 7. dönemde (1943-1946) Gaziantep milletvekili olarak TBMM'de görev yapan Ali Şefik Özdemir, 18 Mayıs 1951'de Gaziantep'te öldü. Cenazesi, Gaziantep Asrî Mezarlığı'na defnedildi. Evli ve iki çocuk babasıydı.

İhsan Şerif KAYMAZ

KAYNAKÇA

AL-JUMAILY, Qassam Kh., **Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)**, Yay. Haz. İzzet Öztoprak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

BELEN, Fahri, **Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara 1973.

BUSCH, Briton Cooper, **Mudros to Lausanne: Britain's Frontier in West Asia, 1918-1923**, State University of New York Press, Albany 1976.

CEBESOY, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hatıraları**, Vatan Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul 1953.

EDMONDS, Cecil John, **Kurds, Turks and Arabs: Politics, Travel and Research in North Eastern Iraq, 1919-1925**, Oxford University Press, London 1957.

Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dosya No. 1/432-243, 1/4282-13, 17, 1/4283-245.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Public Record Office), Dosya No. FO 371/7770, 7771, 7772, 7780, 7781, 7857, 7928, 7949, 9004, 9005, 9009, 10824; CAB 24/133.

KAYMAZ, İhsan Şerif, **Musul Sorunu, Petrol ve Kürt Sorunları ile Bağlantılı Tarihsel Siyasal Bir İnceleme**, Otopsi Yayınları, İstanbul 2003.

LONGRIGG, Stephen Hemsley, **Iraq 1900 to 1950, A Political, Social and Economic History**, 3rd Pr., Oxford University Press, Beirut 1968.

Lozan Telgrafları-Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı, Der. Bilâl N. Şimşir, Cilt II, Şubat-Ağustos 1923, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

McDOWALL, David, **A Modern History of the Kurds**, I. B. Tauris and Co., Ltd., New York 1997.

Report on Iraq Administration, April 1922 to March 1923, Great Britain, Colonial Office, His Majesty's Stationary Office, London 1923.

SARAL, Ahmet Hulki, **Türk İstiklâl Harbi, C. IV, Güney Cephesi**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara 1966.

STIVERS, William, **Supremacy of Oil: Iraq, Turkey and the Anglo-American World Order, 1918-1930**, Cornell University Press, London/Ithaca 1982.

TOYNBEE, Arnold Joseph, "Survey of International Affairs, 1925", Vol.I, **The Islamic World**, Humphrey Milford, London 1927.

TOYNBEE, Arnold Joseph, KIRKWOOD, Kenneth P., **Turkey**, Ernest Benn Ltd., London 1926.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü, 1920-1973, Haz. Kâzım Öztürk, Önder Matbaası, Ankara 1973.

TÜZEL, Abidin, **Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, Kısım 6, Kitap 4, İstiklâl Harbinin Son Safhası (18.9.1922-1.11.1923)**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara 1969.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ozdemir-bey-1885-1951/?pdf=3417> adresinden erişilmiştir